

УДК 340.12:343.262

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

М. М. Яцишин

Яцишин М. М. Місце і роль праці засуджених у процесі виконання кримінальних покарань (історико-правовий аспект). Розглянуто історико-правові основи використання праці у виправно-трудовому процесі як одного із засобів виправлення і виховання засуджених.

Ключові слова: праця, виправно-трудова система, законодавство про працю, права засуджених, історико-правовий аспект.

Яцишин М. М. Место и роль труда осужденных в процессе исполнения уголовных наказаний (историко-правовой аспект). Рассмотрены историко-правовые основы использования труда в исправительно-трудовом процессе как одного из средств исправления и воспитания осужденных.

Ключевые слова: труд, исправительно-трудова система, законодательство о труде, права осужденных, историко-правовой аспект.

Iatsyshyn M. M. The place and role of labor of convicts in the penal system (historically-legal aspect). The historical and legal basis of the employment in corrective labor law process as a means of correction and education of prisoners is dealt.

Key words: work, correction labor-system, labor legislation, the rights of prisoners, historical and legal aspects.

Важливість виділення праці як предмета дослідження визначається реформуванням кримінально-виконавчої служби України та виробленням сучасної державної політики з цих питань, оскільки в ній і до цього часу існують суперечності щодо визначення праці як одного з основних засобів виправлення та

ресоціалізації серед обов'язків і прав засуджених. Зокрема, відповідно до Конституції України, праця є правом, а не обов'язком громадянина (ст. 43). Поряд з цим, за режимними вимогами праця засуджених до позбавлення волі носить обов'язковий характер (ч. 1 ст. 118 КВК України), хоча у ст. 107 КВК України вказується не на обов'язок, а на право таких осіб брати участь у трудовій діяльності [1, с. 55].

Сучасні фахівці з кримінально-виконавчого права І.Богатирьов, А.Гель, О.Костенко, Г.Семаков, А.Степанюк, Є.Стрельцов, І.Яковець та ін. вважають, що реалізація приписів зазначених юридичних норм на практиці повинна зумовлюватись соціальними властивостями і об'єктивними можливостями праці як певного явища в житті суспільства, виділенням і закріпленням у праві саме тих властивостей і можливостей праці, що здатні принести користь в умовах виконання покарань [2, с. 458].

Розглядаючи питання праці в місцях позбавлення волі на предмет удосконалення її організації і здійснення, необхідно звернутися до вітчизняного досвіду, а також до міжнародних нормативно-правових актів, які стосуються цього питання, бо саме такий їх виклад дозволить зрозуміти місце та роль праці серед засобів виправлення на сучасному витку творення кримінально-виконавчої системи України.

У даному дослідженні ставиться мета на основі сучасних принципів залучення до праці в місцях позбавлення волі, а саме: підпорядкування виробничої діяльності установ виконання покарань реалізації одного з основних завдань – виправлення засуджених; обов'язковість праці поряд з виключенням примусової праці; поєднання праці з професійним навчанням, належна оплата (відшкодування) праці; створення умов для праці відповідно до прийнятих на свободі; впровадження такої тривалості часу, що не є надмірною, та залишення часу на інші заняття проаналізувати становлення і розвиток правового регулювання праці засуджених до позбавлення волі в історичному контексті українського державотворення.

У порівняльному плані важливо керуватися і сучасним правознавчим визначенням праці як цілеспрямованої діяльності людини, що потребує фізичної або розумової енергії та орієнтованої на створення матеріальних і духовних цінностей. Праця була і залишається важливим фактором формування і розвитку людини. Саме в процесі праці людина видозмінює і пристосовує предмети природи для задоволення як особистих, так і суспільних потреб, а сам процес охоплює три взаємозумовлені елементи: власне працю, предмети праці та засоби праці [3, с. 57].

Наукова розробка даної теми висвітлена у працях з проблем розвитку пенітенціарної системи та законодавства України в частині виправно-трудового права, які можна умовно розподілити на три групи. До першої з них належать роботи дореволюційних російських авторів періоду з кінця XVIII – до початку XX ст. Це перший етап в історіографії проблеми, який здійснювали сучасники і перше покоління дослідників. До другої групи робіт, присвячених вивченню цієї проблеми, слід віднести дослідження авторів радянського періоду і, нарешті, остання третя група – це роботи сучасних українських і російських дослідників пострадянського періоду [4, с. 26–36].

Як свідчить історико-правовий аналіз, протягом тривалого історичного періоду проблема трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі не була в юридичній науці предметом глибокого і всебічного аналізу. Це обумовлюється тим, що однією з традиційно домінуючих тенденцій у сфері праці України було стійке перевищення попиту на робочу силу над пропозицією й можливість у більшості випадків використовувати засуджених на низькооплачуваній, примітивній роботі, як дешеву робочу силу. Однак перехід економіки на ринкові умови господарювання, включаючи створення реального ринку праці України, як одного з найважливіших її складових, вимагає здійснення глибокого й всебічного аналізу проблеми трудової зайнятості населення України в цілому, і трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі.

Становлення ринкової економіки й супутнє цьому виникнення великої кількості організаційно-правових форм підприємств і організацій, заснованих на

різних формах власності, зміцнення їх економічної і юридичної самостійності, а також зміна ролі держави у сфері трудової зайнятості і обумовили необхідність розробки концепції трудової зайнятості засуджених у пенітенціарних установах, яка адекватно відбиває нові економічні і юридичні умови життя українського суспільства й шляхи її вирішення і умовах ринку.

Починаючи з 1997 року, промислові підприємства пенітенціарної системи нарощують обсяги виробництва та реалізації товарної продукції. Лише за два останні роки кількість забезпечених працею засуджених зросла на 20 тис. осіб. Такі результати отримані завдяки участі підприємства Державного департаменту з питань виконання покарань у виконанні державного замовлення, розширенню номенклатури продукції та спектру послуг промислового характеру, інтенсивному розвитку швейних підприємств та підприємств із власною сировинною базою [5].

Однак, на даний час серйозними проблемами залишаються недостатній рівень працевлаштування засуджених, низька виробнича кваліфікація спецконтингенту, моральна і фізична застарілість обладнання, обмежена кількість нових технологій, відволікання виробничих коштів на забезпечення потреб бюджетного сектору установ, пов'язане з недостатнім бюджетним фінансуванням системи, відсутність на підприємствах системи спеціалізованих професійно-технічних закладів для професійної підготовки засуджених.

Як вважають фахівці пенітенціарної служби, головна мета сьогодні – визначити перспективні шляхи додаткового працевлаштування засуджених, підвищення рівня професійної підготовки спецконтингенту, розв'язання проблеми переоснащення виробництва, тобто створення таких умов, які б дали можливість налагодити випуск конкурентоспроможної продукції.

Водночас постає проблема працевлаштування осіб, які вже відбули покарання і звільнились з місць позбавлення волі. Щорічно з пенітенціарних установ у зв'язку з відбуттям покарання або з інших, передбачених законодавством підстав, звільняється від 50 до 70 тис. осіб [5].

Таким чином, поряд з проблемою ефективної організації зайнятості засуджених необхідно розглядати і питання працевлаштування звільнених осіб,

яке в загальному вигляді негативно впливає на розвиток ринку праці й економічну стабільність нашої держави.

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 лют. 2008 р. : (відповідає офіц. текстові). – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 88 с.
2. Кримінально-виконавче право України : Навч. посібник / А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець ; за ред. проф. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
3. Праця / Д. О. Карпенко // Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл. – Т. 5 : П-С. – 2003. – С. 57.
4. Григор'єв О. М. Історіографія розвитку пенітенціарної системи та законодавства України (до 1917 р.) / О. М. Григор'єв // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Юридические науки”. Том 22 (61). – 2009. – № 1. – С. 26–36.
5. Сидоренко Ю. В. Зайнятість працею засуджених у місцях позбавлення волі : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/sud1620/4433/>